

Brussels Studies

La revue scientifique électronique pour les recherches sur Bruxelles / Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel / The e-journal for academic research on Brussels

2016

Collection générale | 2012

Gevoelens van onrechtvaardigheid en complottheorie. Opvattingen van migrantenjongeren en jongeren met een Afrikaanse migratieachtergrond (Marokko en subsaharaans Afrika) in kansarme wijken van Brussel

Sentiments d'injustice et théorie du complot. Représentations d'adolescents migrants et issus des migrations africaines (Maroc et Afrique subsaharienne) dans des quartiers précaires de Bruxelles

Feelings of injustice and conspiracy theory. Representations of adolescents from an African migrant background (Morocco and sub-Saharan Africa) in disadvantaged neighbourhoods of Brussels

Jacinthe Mazzocchetti

Traducteur : Ben Winant

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Édition électronique

URL : <http://brussels.revues.org/1121>

ISSN : 2031-0293

Référence électronique

Jacinthe Mazzocchetti, « Gevoelens van onrechtvaardigheid en complottheorie. Opvattingen van migrantenjongeren en jongeren met een Afrikaanse migratieachtergrond (Marokko en subsaharaans Afrika) in kansarme wijken van Brussel », *Brussels Studies* [Online], Algemene collectie, nr 63, Online op 26 november 2012, geraadpleegd op 24 januari 2017. URL : <http://brussels.revues.org/1121> ; DOI : 10.4000/brussels.1121

Ce document est un fac-similé de l'édition imprimée.

Licence CC BY

Nummer 63, 26 November 2012. ISSN 2031-0293

Jacinthe Mazzocchi

Gevoelens van onrechtvaardigheid en complottheorie. Opvattingen van migrantenjongeren en jongeren met een Afrikaanse migratie- achtergrond (Marokko en subsaharaans Afrika) in kansarme wijken van Brussel

Vertaling: Benny Winant

Aansluitend op een veldenquête in wijken en scholen van de arme halve maan van Brussel bij migrantenjongeren en jongeren met Afrikaanse roots (Marokko en subsaharaans Afrika) analyseert dit artikel de zoektocht van de ondervraagde jongeren naar een rationele verklaring voor de discriminaties en onrechtvaardigheden die ze ervaren. Discriminaties en institutioneel geweld hebben immers niet alleen rechtstreekse gevolgen, onder meer voor hun maatschappelijk succes, maar ook repercussies voor hun zelf- en wereldbeeld. De opeenstapeling van discriminaties en xenofobe reflexen, vooral wanneer die uitgaan van het establishment, wordt door sommige jongeren geïnterpreteerd als het gevolg van een complot, verscherpt het gevoel van « wij tegen hen » en versterkt het wantrouwen.

Jacinthe Mazzocchi is antropologe, hoogleraar aan de Université Catholique de Louvain (UCL) en lid van het Centre d'Anthropologie Prospective (LAAP). Haar research is gebaseerd op veldonderzoek in subsaharaans Afrika en Europa en handelt hoofdzakelijk over migraties en identiteitsvorming in een geglobaliseerde wereld. Haar laatste werk, dat ze in samenwerking met D. De Lame heeft geschreven, heeft als titel: « Interfaces empiriques de la mondialisation. African Junctions under the Neoliberal Development Paradigm » (Studies in Social Sciences and Humanities, vol.173, MRAC, Tervuren, 2012).

Jacinthe Mazzocchi, jacinthe.mazzocchi@uclouvain.be

Benjamin Wayens (Redactiesecretaris), +32(0)2 211 78 22, bwayens@brusselsstudies.be

1. Interpretaties van de discriminaties en xenofobe reflexen vanuit het emicperspectief

1. Dit artikel is gebaseerd op een veldenquête « Adolescences en exil » [Jamoulle & Mazzocchi, 2011] over de ervaringen en opvattingen van migrantenjongeren en jongeren met een migratieachtergrond in Brussel¹. Bijna drie jaar lang werden, in het kader van dit collectief onderzoek, in Brusselse wijken en scholen enquêtes gehouden bij jonge migranten en zonen/dochters van migranten tussen 12 en 20 jaar oud met Afrikaanse roots (Marokko alsook een tiental landen van subsaharaans Afrika) die in kansarme omgevingen wonen. De empirische gegevens die uitdrukkelijk gebruikt worden in dit artikel, werden verzameld tijdens participerende observaties, collectieve gesprekken in scholen, gesprekken met betrokken professionals (leerkrachten, maatschappelijke werkers, opvoeders, klinici...) en getuigenissen die meer bepaald in Brussel-Stad, de Marollenwijk, Sint-Jans-Molenbeek en Evere werden afgenomen.

2. Een groot aantal auteurs hebben weliswaar aangetoond dat er zich in de wijken van de arme halve maan van Brussel segregatie- en relegatieprocessen voltrekken [Réa et al., 2009], maar de studie die we gepubliceerd hebben [Jamoulle & Mazzocchi, 2011] handelt vooral wat de jongeren te zeggen hebben over zichzelf en de wereld waarin ze leven, en vooral over hun problemen en uitwegen, hun verzetstrategieën, hun interpretaties van de obstakels die ze op hun weg vinden, hun zoektocht naar een rationele verklaring voor de ervaren discriminaties en onrechtvaardigheden. Dit laatste aspect wordt specifiek behandeld in dit artikel, dat uitgaat van de *emic*-interpretaties van de discriminaties en xenofobe attitudes en niet zozeer van de waarachtigheid

van de feiten, die overigens bevestigd wordt in de wetenschappelijke literatuur. Het artikel maakt een analyse van wat de jongeren over hun eigen ervaringen zeggen [Olivier de Sardan, 1998: 158]. De afgenomen getuigenissen geven inzicht in hun interpretatie van de sociale situaties waarmee ze geconfronteerd worden, en stellen ons in staat een analyse te maken van de manier waarop hun interpretaties gebaseerd zijn op hun eigen ervaringen [Guillebert, 2007: 17]. Het is de bedoeling om de gemeenschappelijke interpretatieschema's van die jongeren aan het licht te brengen en de gevolgen ervan voor hun zelfbeeld en wereldbeeld te observeren².

2. Etnisering van de levensruimten, discriminaties en relegatie op school

3. In België kwamen de eerste immigratiegolven van buiten Europa uit de Maghreb, vooral uit Marokko, en uit Turkije. De eerste migranten kwamen van het platteland en waren meestal laaggeschoold. Vanaf de jaren 1960 kwamen ze over in het kader van bilaterale overeenkomsten. Ondanks de banden die tijdens de koloniale periode waren gesmeed, waren de subsaharaanse Afrikanen niet betrokken bij die overeenkomsten. Hoewel ze allang in België vertoefden en significant aanwezig zijn vanaf de jaren 1960, neemt hun aantal pas echt toe in de loop van de jaren 1990 [Schoemaker & Schoonvaere, 2012]. De Belgische staat verstregde zijn migratiebeleid in 1974, maar het aantal buitenlandse migranten is gestaag blijven toenemen. Antwerpen en Brussel zijn de twee polen die de afgelopen jaren het grootste aantal migranten hebben aangetrokken. Op 1 januari 2011 werden in Brussel 1.119.088 inwoners geteld. In 2008 had één Brusselaar op vier een

¹ Dit collectief onderzoek, dat intussen in boekvorm is verschenen (Jamoulle & Mazzocchi, 2011), is het resultaat van samenwerking tussen de UCL en het Centrum voor Geestelijke Gezondheid Le Méridien. Het interdisciplinaire team dat het onderzoek superviseerde, bestond, voor de UCL, uit de hoogleraren JeanLuc Brackelaire, Jean De Munck en Pierre-Joseph Laurent en, voor het Centrum voor Geestelijke Gezondheid Le Méridien, uit dr. Charles Burquel, Joëlle Conrotte, dr. Isabelle Ramallo en Barbara Santana. Het onderzoek kreeg financiële steun van INNOVIRIS (het Brussels Instituut voor Onderzoek en Innovatie) en van de Franse Gemeenschapscommissie.

² Met verwijzing naar de analyses van het begrip '*emic*' van J.-P. Olivier De Sardan en zijn aanbevelingen over het gebruik ervan in de antropologie, refereert het begrip '*emic*' in dit artikel zowel aan het discours en de uitspraken van de subjecten, het « register van het uitgedrukte », als aan de opvattingen van de subjecten, de door hen « gedeelde interpretatieconfiguraties of -schema's », het « register van het uitdrukbare » [Olivier de Sardan, 1998 : 158]. Samen vormen deze twee niveaus het register van de uitgedrukte of uitdrukbare *lokale interpretaties*, « de hermeneutiek van de actoren » [Olivier De Sardan, 1998: 159].

buitenlandse nationaliteit en was bijna de helft van de inwoners van buitenlandse origine, het merendeel uit EU-landen. [Schoonvaere & Perrin, 2008]. De cartografie van de indicatoren op het grondgebied van het Brussels Gewest wijst evenwel op een relatieve homogeniteit van de wijken wat de sociaaleconomische situatie en de herkomst van de bewoners betreft [Willaerts & Deboosere, 2005]. De oude arbeiderswijken die het stadscentrum vormen en errond liggen, vormen een « arme halve maan » [Mistiaen, Meert & Kesteloot, 1995]. Ten gevolge van aggregatie en segregatie, waarbij een stads- en huisvestingsbeleid wordt gecombineerd met het « klassieke effect van de kettingmigratie » [Deboosere et al., 2009], wordt de arme halve maan vooral bewoond door migranten of personen met een niet-Europese migratieachtergrond.

4. Zoals Wacquant [2006] over de situatie in Frankrijk zegt, kan men in België, in vergelijking met de situatie in de Verenigde Staten, niet spreken van getto's in de strikte betekenis van het woord. De geschiedenis van de relaties tussen de etnische gemeenschappen is er zeer verschillend. De raciale conflicten waren er, afgezien van de conflicten tijdens de koloniale periode die zich buiten het grondgebied van de metropool afspeelden, nooit even expliciet, geïnstitutionaliseerd en gewelddadig als in de Verenigde Staten. Bovendien bereikten de segregatie en de verwaarlozing door de openbare instellingen in België nooit dezelfde intensiteit. Dat neemt niet weg dat, zoals Lapeyronnie [2008] voor Frankrijk onderstreepte, ondanks grote verschillen waarop in dit artikel wordt teruggekomen, bepaalde wijken in Brussel tot getto's verworden. In de arme halve maan is de gettovorming het gevolg van het feit dat migranten en hun nakomelingen door de situatie op de woningmarkt en discriminaties op school en de arbeidsmarkt noodgedwongen in bepaalde wijken moeten blijven wonen. Er is echter ook een autonome beweging ontstaan in die achtergestelde wijken, waar de etnische solidariteit de gemarginaliseerde actoren ertoe aanzet zich te organiseren [Bastienier, 2004].

5. De levensruimte van de jongeren die in die wijken opgroeien, is soms niet groter dan enkele straten. Hun beeld van de stad en haar inwoners wordt grondig beïnvloed door de vele aspecten van het isolement waarin ze socialiseren. Eén van de wijken waarin een jaar lang

een deel van de veldenquête werd gehouden, is een zeer sprekend voorbeeld van de relegate en fragmentatie op ruimtelijk, etnisch en symbolisch vlak. De Marollenwijk, een volkswijk in het hart van de stad die zich tussen het Zuidstation en het Station Brussel-Centraal bevindt, was altijd al een transitplaats voor migranten die in Brussel aankwamen. Voor de jongeren die er wonen, bestaat hun wijk uit subwijken die zich respectievelijk in de boven- en benedenwijk bevinden, die op hun beurt nog eens in twee verdeeld zijn volgens de sociale wooncomplexen en de voetbalvelden van hun voetbalploeg. Bovenop de onderverdeling in subwijken, spelen er bepaalde conflicten tussen nationaliteiten, die soms van historische en politieke aard zijn en waarvan de jongeren niet veel afweten. De verdelingen en spanningen hebben ook te maken met nieuwe migranten die zich in de wijk vestigen, vooral tussen jongeren uit de Maghreb en jongeren uit subsaharaans Afrika.

6. De scholen die door de jongeren in kwestie worden bezocht, maken ook deel uit van de relegate- en fragmentatieprocessen. Zoals al duidelijk werd aangetoond [Janssens et al, 2009], worden België en Brussel gekenmerkt door een zeer grote mate van segregatie op school, waarbij de dualisering van het schoolaanbod tussen « elitescholen » en « gettoscholen » de jongeren met niet-Europese roots lijkt te benadelen. België heeft « een schoolsysteem met twee snelheden » en de verschillen tussen de prestaties van leerlingen van vreemde origine en de andere leerlingen zijn er het grootst in Europa [Jacob et al, 2009]. Het gebrek aan sociale gemengdheid, maar ook de etnische homogeniteit van de scholen zijn zeer nadelig voor de leerlingen van vreemde origine [Verhoeven et al, 2007].

7. De jongeren in de achtergestelde wijken en scholen hebben een zeer gefragmenteerde visie op de stad. Aangezien de wijk in kwestie zich op tien minuten te voet van de twee grote Brusselse stations en op amper vijftien minuten van de Grote Markt bevindt, kan men bezwaarlijk spreken van ruimtelijke segregatie « op zijn Frans », aangezien de sociale woningen zich hier in het centrum van de stad bevinden. Deze jongeren leven echter afgescheiden van het toeristische en het eigenlijke centrum. Ze brengen hun hele leven door in dezelfde wijk en durven niet van het ene flatgebouw naar het andere, van de ene subwijk naar

de andere, laat staan naar een andere wijk te gaan. Hun beeld van de stad reikt niet verder dan hun wijk:

Médi (Marokkaanse Belg, 20 jaar, informeel gesprek, 2008): Tot voor kort dacht ik dat het in Brussel overal was zoals hier: vuil, zonder tuinen, zonder villa's.

8. De renovaties van de winkelstraten die door de wijk lopen, worden beschouwd als schone schijn en wekken de woede van de jongeren op:

Médi: We vragen ons af of ze de stad voor ons of voor zichzelf verbeteren. Ze renoveren de infrastructuur om de echte problemen te verbergen. Ze zouden eerst de woningen en daarna de scholen moeten renoveren. We zitten vanaf het eerste leerjaar met 30 per klas. Dat is te veel. We voelen ons uitgesloten. Om eerlijk te zijn, wonen waar wij wonen is ronduit deprimerend.

9. Sommige jongeren van de wijk hebben deelgenomen aan de rellen van juli 2008 in Anderlecht. Médi was er niet bij, maar hij begrijpt wat die jongeren, onder wie enkele van zijn vrienden, bezielde:

Médi: De rellen krijgen steeds vaker een etnische dimensie, omdat we steeds meer racisme ervaren. Het geweld moet naar buiten, we moeten ons kunnen afreageren. Er zullen hoe dan ook weer rellen uitbarsten.

10. Jongeren groeien op met het sterke gevoel dat er voor hen geen plaats is in Brussel, België en zelfs Europa, afgezien van de plaats die voor zichzelf maken in de enkele verloederde straten van hun wijk waar ze de baas zijn. De afwijzing die ze op hun belangrijkste levensplaatsen, wijken en scholen ervaren, heeft niet alleen gevolgen voor hun materiële mogelijkheden om maatschappelijk succesvol te zijn (diploma, beheersing van de codes, stigmatisering van bepaalde wijken en scholen...), maar ook gevolgen voor hun persoonlijke ontwikkeling en het samenleven. De afwijzing leidt tot woede, frustraties, terugtrekking en desinteresse. Zoals hieronder wordt aangetoond, wekken die obstakels voor maatschappelijk succes en de afwijzingen [Agier, 2002] gevoelens van onrechtvaardigheid op, die een voedingsbodem vormen voor paranoia en fatalisme [Marlière, 2008]. Wereldvisies die zich meestal vertalen in

schaamte, gevoelens van minderwaardigheid, vernederingen en/of wraak die in mindere of meerdere mate gewelddadig kunnen zijn [Mazzocchi, 2011].

3. Expliciet institutioneel geweld en gebrek aan erkenning

11. De jongeren in kwestie, wier fenotype, namelijk het fysiek voorkomen, duidelijk aangeeft dat ze van vreemde origine zijn, vertellen allemaal dat ze gediscrimineerd werden wegens hun « huidskleur », hun « godsdienst », onder meer in het geval van de moslims, of hun « roots ». Ze zijn er zich van bewust dat hun naam, hun fenotype, de wijk waar ze zijn opgegroeid of nog de scholen van lagere kwaliteit die ze bezochten, in hun nadeel spelen wanneer ze willen stijgen op de maatschappelijk ladder. Bovenop die ervaringen van « collectieve discriminatie » [Réa, Nagels & Christiaens, 2009] en de dagelijkse racistische aanvallen komen nog kritieke gebeurtenissen waar de stilzwijgende afwijzing tot uitdrukking komt, waar het vermoeden van opzet tot directe confrontatie leidt. Gebeurtenissen die volgens sommigen enkel verklaard kunnen worden met een complottheorie volgens welke de bevolking ertoe aangezet wordt vreemdelingen af te wijzen en de sociale en etnische breuklijnen behouden moeten blijven. De berichtgeving over migrantenjongeren in de media en hun confrontaties met de ordediensten zijn twee zeer markante gevallen waarin de impliciete discriminaties concreet gestalte krijgen.

3.1. Media en stigmatisering

12. De jongeren zijn niet te spreken over de feiten die in de media worden aangehaald en over de bewoordingen waarin over hen en hun wijk wordt gesproken. De jongeren met subsaharaanse roots zijn erg geschokt door de beelden die over Afrika worden getoond (oorlogen, hongersnoden, etnisch geweld...) en over de beelden die geassocieerd worden met de migratie uit Afrika naar Europa (illegale migratie, stadsbendes...). Deze sombere, gewelddadige of meelijwekkende beelden geven van hen een verengend en sterk vertekend beeld.

Dido (19 jaar, Belgische, geboren in de Democratische Republiek Congo, kwam in België toen hij 7 jaar oud was, getuigenis, 2008): De

media doen dat met opzet. Ze proberen de mensen angst aan te ja-
gen en wanneer ze dan een zwarte zien, zijn ze bang. Ze doen dat
om verdeeldheid te zaaien, om bepaalde mensen als te vertrouwen
en andere mensen als niet te vertrouwen af te schilderen. Ze doen dat
om de mensen bang te maken.

Jacinthe : Welke voordelen heeft een Staat daar volgens jou bij?

Dido : Om de steun van de bevolking te krijgen voor het veiligheids-
beleid en het sluiten van de grenzen. Ze hitsen de gemoederen op en
daarna komen ze met een nieuwe wet, waar dan een groter maat-
schappelijk draagvlak is.

13. De ondervraagde jonge moslims, vooral Belgen van Marokkaanse
origine, moeten zich voortdurend verdedigen tegen de link die tussen
hun godsdienst en extremisme en zelfs terrorisme wordt gelegd. 11
september 2001, de berichtgeving in de media en de reacties op de
mondiale politieke scène hebben de waanvoorstellingen en de angst-
gevoelens gevoed. Sindsdien kijkt men anders tegen de zaken aan.
Volgens de jongeren zijn de media door hun berichtgeving over de ge-
beurtenissen duidelijk bevooroordeeld.

Sofian (17 jaar, Belgische Marokkaan, collectief gesprek op school,
2009) : Zodra ze een moslim of iemand met een hoofddoek zien, be-
schouwen ze hem als een terrorist. Ten eerste moet men de waarheid
over de gebeurtenissen van 11 september weten. Vanaf toen is het
allemaal begonnen.... Vanaf 11 september 2001 was het om zeep.
Wie zat er eigenlijk achter die aanslag? Ik steek er mijn hand voor in
het vuur dat het geen moslims waren. Ten tweede zit Bush er voor
iets tussen. Ze speelden onder één hoedje. Dat is al bewezen.

Ikoi (17 jaar, Belgische Marokkaan³): Een maand van tevoren voerden
ze werken uit en verstopten ze vanalles achter de radiatoren. Ze heb-
ben een film gemaakt.

14. Aidan, de godsdienstleraar met wie ik dit collectief gesprek voer-
de, komt terug op wat de jongeren hebben gezegd : « Het begrip 'de
machtigen' is voor hen zeer belangrijk. Wie zijn de 'machtigen'? Ze
vermoeden dat er een samenzwering op grote schaal aan de gang is. »
Doordat ze telkens met de vinger gewezen en gekleineerd worden en
zich moeilijk positief kunnen identificeren met het verleden (kolonisatie,
invoer van arbeidskrachten...) noch met het heden, ontwikkelen som-
migen een wereldvisie waarin alles rond vernederingen en discriminaties
draait. Ze gaan gebukt onder de minderwaardigheidsgevoelens waar-
mee ze worstelen en waaraan zijzelf noch hun ouders en voorouders
niet kunnen ontsnappen bij gebrek aan kennis van het verleden en er-
kenning in het heden. Het discours over gevoelens van onrechtvaardig-
heid en complottheorieën zonder dat de onderzoekers daartoe aanlei-
ding geven, komt telkens terug in zeer verschillende contexten en is
belangrijk genoeg om te spreken van een verzadiging van de gege-
vens⁴. Het gaat hier dus niet om anekdotes, maar om een gemeen-
schappelijke wereldvisie van jonge Brusselaars die voortvloeit uit de
plaats die hun volgens hen wordt « toebedeeld » in de Belgische sa-
menleving.

15. Dido, Sofian, Ikoi en heel wat andere jongeren verwijten de media
dat ze ertoe bijdragen dat ze altijd als anders zullen worden beschouwd
en dat hun anders-zijn bovendien een negatieve connotatie heeft. Ze
beschouwen de media als instrumenten van de samenzwering van de
Staat tegen hen. Volgens de jongeren manipuleren de media en de po-
litici de publieke opinie en voeden ze de angstgevoelens die personen
van vreemde origine opwekken. Volgens hen gebeurt dat opzettelijk om

³ De interpretaties vanuit het emic-perspectief als zou er een complot bestaan, vinden we veeleer bij de jonge mannen, maar ook bij de jonge vrouwen, onder meer jonge moslima's, zoals Ikoi (cf. supra). Deze jonge vrouwen werden geconfronteerd met specifieke discriminaties die niet noodzakelijk dezelfde zijn als die van de jonge mannen, en ontwikkelden specifieke vormen van verzet. Dit aspect van de kwestie, dat nader onderzocht en geanalyseerd moet worden, valt buiten het bestek van dit artikel. Zie onder meer: Alaoui, 2011.

⁴ Bij kwalitatieve enquêtes is het verzadigingsprincipe een zeer belangrijke methodologische garantie. Dit principe berust op de diversificatie van de gegevensbronnen en doet de onderzoeker ermee rekening houden dat hij geconfronteerd kan worden met afwijkende of tegenstrijdige gegevens. Bovendien wordt krachtens het principe een onderzoek over een thema of subthema pas beëindigd wanneer de onderzoeker er geen nieuwe gegevens meer over vindt. [Olivier de Sardan, 2008].

het racisme en het beleid om de grenzen te sluiten in stand te houden. Deze stigmatisering en hun analyse dat er een tegen hen een complot is gesmeed, zijn een voedingsbodem voor de woede van de jongeren en werken de vicieuze cirkel van gevaarlijke en onburgerlijk gedragingen in de hand, die op hun beurt vanuit cultureel oogpunt worden beschouwd als de onmogelijkheid om zich te integreren en niet zozeer als een sociale confrontatie.

3.2. *Confrontaties met de ordediensten*

16. Vernederende controles in bepaalde onderzochte wijken zetten de jongeren bijna constant op tegen de ordediensten. Die controles komen bovenop bij de relegateprocessen, de discriminaties, het gewone racisme en de stereotiepe beeldvorming in bepaalde media. Ze beïnvloeden de vorming van de identiteit met gevoelens van onrechtvaardigheid en vermoedens van complottheorieën. De jongeren groeien immers op met het idee en de ervaring dat ze, als het nodig is, niet op de politie kunnen rekenen om zichzelf of hun familie te beschermen. Ze leggen vaak een expliciet verband tussen het gebrek aan bescherming vanwege de ordediensten, net als vanwege de gerechtelijke instanties, en de noodzaak om andere bescherming te vinden en hun kracht te tonen om gevreesd te worden. Jongeren en politieagenten staan als vijanden tegenover elkaar en zitten verstrikt in een spiraal, waar ongerechtvaardigde controles leiden tot een toename van de zogenaamde delinquentie als expressiemiddel. [Bailleau, 2009]. De tergende controles, het sneller opleggen van zwaardere straffen, het opsluiten van hun 'lotgenoten' zijn concrete uitingen van de xenofobe reflexen⁵. De ervaringen van xenofobie gaan gepaard met racistische agressie op straat, op school en op de arbeidsmarkt. Ze beïnvloeden de manier waarop de jongeren tegenover die instellingen staan. Deze confrontaties leiden tevens tot een geleidelijke bewustwording van het feit dat ze geen volwaardig lid van de Belgische samenleving zijn, hoewel de meesten er geboren zijn.

Yacine (20 jaar, Belg, zoon van Algerijnse ouders, getuigenis, 2009): We kwamen terug van een theatervoorstelling. Op de terugweg werden we tegengehouden door de politie. Ze hebben ons onmiddellijk gefouilleerd, beledigd en geslagen. Daarna hebben ze ons mee naar het politiekantoor genomen en voortgedaan met wat ze begonnen waren.

Jacinthe: Heb je enig idee waarom de controle uit de hand is gelopen?

Yacine: Ze waren op zoek naar schuldigen. Er was een oude dame aangevallen en volgens hen waren wij in de buurt. Meer hadden ze niet nodig.

Jacinthe: Je zei dat je sinds die controle anders tegenover België staat.

Yacine: Ja, omdat een uitspraak me is bijgebleven: volgens hen gaan Arabieren niet naar het theater, ze stelen. Ik ben dat niet vergeten. Het is niet meer hetzelfde.

Jacinthe: Wat is er toen veranderd?

Yacine: Vanaf toen ben ik me meer gaan interesseren voor de roots van mijn ouders, vooral die van mijn vader.

Jacinthe: Wat is het verband?

Yacine: Er was een breuk tussen het feit dat ik me Belg voelde en mijn roots. Volgens hen ben ik geen Belg, hoewel ik hier geboren ben. Mijn cultuur, mijn huidskleur, mijn roots. Ze vinden dat ik hier niet thuishoor. Dat heb ik duidelijk gevoeld.

17. Het verhaal van Yacine wordt bevestigd door zijn oudere broer, die hem vergezelde, en door de maatschappelijke werker die de klacht tegen de politie volgde. Het grote aantal soortgelijke getuigenissen die werden afgenomen van jongeren die enerzijds de feiten banaliseren of verzwijgen uit angst dat ze niet au sérieux worden genomen en ander-

⁵ Verschillende werken tonen immers aan dat jonge migranten of nakomelingen van migranten, vooral die welke afkomstig zijn van het Afrikaans continent, een criminaliseringsproces doormaken: doordat ze vaker gecontroleerd worden, wordt hun risicogedrag vaker gerechtelijk vervolgd en krijgen ze sneller zwaardere straffen, te meer als ze weinig steun krijgen en/of weinig kennis hebben van de werking van het gerecht [Brion et al., 2000].

zijds woede en wrok blijven koesteren omdat ze geen volwaardige Belg zijn, omdat ze niet als gelijke worden beschouwd, is onthutsend. Als methodologisch instrument maakt de expressie van die gebeurtenissen het mogelijk om « het onzegbare, het leed », « de chaos van de ervaren agressies » tot uitdrukking te brengen en om na te gaan welke individuele en/of collectieve betekenis eraan gegeven wordt [Leclerc-Olive, 1997: 146 geciteerd door Veith, 2004]. Net als de vernederende uitlatingen in bepaalde media worden de ongerechtvaardigde controles, maar ook de discriminaties op strafrechtelijk vlak door sommige jongeren geïnterpreteerd als het bewijs dat er tegen hen een complot is gesmeed. Volgens hen leiden de verwaarlozing door de politie van bepaalde wijken en bepaalde misbruiken ertoe dat de aandacht van de bevolking wordt gevestigd op de kleine criminaliteit en op de migrantenjongeren die angst inboezemen. Volgens de jongeren wiegen deze beleidskeuzen de bevolking in slaap en leiden ze de aandacht af van de echte problemen die veel verder reiken dan de kleine criminaliteit en de lokale bevoegdheden, terwijl de « machtigen », de « wereldmaffia », om het met hun woorden te zeggen, ongestoord hun gang kunnen gaan.

4. Conclusie

18. De segregatie- en relegatieprocessen en discriminaties hebben al heel wat pennen in beweging gebracht, maar de etnografische benadering van dit artikel verschuift de aandacht naar de gevolgen ervan voor de vorming van de identiteit en de relaties met de buitenwereld. De jongeren interpreteren de afwijzing (in de wijken, op school, op de arbeidsmarkt...) en het symbolische, morele en fysieke geweld dat ze ervaren, als onrechtvaardig en het gevolg van een complot dat tegen hen werd gesmeed. Ze geven aldus betekenis aan het verleden (het stilzwijgen rond de geschiedenis van de kolonisatie en migratie), maar ook aan de hedendaagse xenofobe attitudes en discriminaties, in het bijzonder vanwege het establishment (overheidsbesturen, scholen, maar ook politie en media). Hun wereldvisie heeft contrastrijke gevolgen. Ze leidt immers tot paranoia en is een voedingsbodem voor wantrouwen (wij tegen hen), slachtoffer- en zelfs minderwaardigheidsgevoelens. Bovenop de discriminaties en xenofobie komt nog de neerwaartse

spiraal van de mislukkingen waarin de jongeren vaak gevangen zitten. Dat alles ondermijnt het vertrouwen in zichzelf en in anderen en leidt tot een enge perceptie van de wereld waarin geweld en onrecht zich telkens opnieuw herhalen in de geschiedenis. Een fataliteit die tegelijk woede en wanhoop opwekt.

19. Ook al kan het paradoxaal lijken, is de perceptie van de wereld als een tegen hen gesmeed complot een manier voor die jongeren om vat te krijgen op de gebeurtenissen door ze coherent en bijgevolg aanvaardbaar te maken. Ze kunnen aldus uit hun slachtofferrol treden en hun lot in eigen handen nemen. In een houding die aanleunt bij de « imaginatieve sociologie » [Comaroff, 2010 ; Tonda, 2011] trachten de jongeren met hun analyses betekenis te geven aan wat ze ervaren als een opeenstapeling van vooral gewelddadige feiten, zowel uit het verleden als uit het heden, die ze als alomtegenwoordig ervaren, maar volgens hen in hun dagelijks bestaan ontkend en niet opgelost worden en zelfs onoplosbaar zijn. De jongeren verwoorden hun gevoel een outsider te zijn in de samenleving [Benslama, 2004], dat niet alleen voortvloeit uit hun dagelijks isolement in de wijken en de relegatie op school, maar ook uit de berichtgeving in de media en de houding van de politie, en stellen zodoende een soort van « heterotopologie » [Foucault, 2009] voor: doordat ze aan de zelfkant van de maatschappij leven, kunnen ze zich geen gemeenschappelijke wereld indenken zoals die in de media en de politiek wordt voorgesteld, noch ertoe bijdragen. Hun interpretaties brengen één van de neveneffecten, afgezien van de sociaaleconomische ongelijkheden, van het falende overheidsbeleid inzake sociale inclusie en strijd tegen discriminaties aan het licht, namelijk de versterking van de stereotiepe opvattingen over de culturele en sociale diversiteit van de sterk gescheiden Brusselse bevolkingsgroepen.

20. Deze processen die zich in Brussel voltrekken, zijn geenszins nieuw. Ze passen in een grotere beweging bij een deel van de bevolking die, soms op bedekte wijze, soms uitdrukkelijk en soms onbewust, de Westerse samenleving of althans bepaalde veronderstelde en ontpersoonlijkte culturele kenmerken ervan afwijst, maar ze vereisen niettemin een dringende reactie. Het geweld, het institutionele geweld en de reacties van de jongeren zijn weliswaar niet zo uitgesproken als in de Verenigde Staten of zelfs Frankrijk en lijken dus binnen de perken te

kunnen worden gehouden, maar de spanningen en woede die in de Brusselse scholen en wijken worden vastgesteld, voorspellen weinig goeds. Gelet op de demografie van Brussel, een jonge en multietnische stad, de verslechtering van het klimaat in sommige wijken, de woede van een groeiend deel van de jongeren, is het nu zaak snel werk te maken van de sociaaleconomische discriminaties en van het school- en huisvestingsbeleid en een grondige reflectie te houden over de mogelijkheden die de jongeren in kwestie krijgen om zich Belg te voelen en tegelijk een zwarte huidskleur te hebben en/of moslim te zijn. Het komt er vooral op aan de uitdagingen duidelijk in kaart te brengen en ze aan te pakken. Rekening houden met het feit dat de discriminaties zowel sociaal als etnisch zijn en bovendien volgens het geslacht. De processen die de jongeren veroordelen tot hun anders-zijn, tot outsiders die de Belgische, Europese en Westerse identiteit bedreigen en bijgevolg terzijde worden geschoven [Grosfoguel & Mielants, 2006] erkennen en omkeren. De rol van hun voorouders en ouders rehabiliteren in een inclusieve geschiedenis van de totstandkoming van Europa, België en Brussel, wat de legitimiteit van hun aanwezigheid zou erkennen en de jongeren volwaardig burgerschap zou verlenen, veronderstelt dat zijzelf en hun ouders worden erkend als een integraal onderdeel van de natie en niet als « aangetrouwden ». Als het economische of culturele Europa is wat het nu is, is dat ook te danken aan de kolonisaties en migraties [Hine, Keaton & Small, 2009].

Bibliografie

- AGIER M., 2002. *Aux bords du monde, les réfugiés*. Paris: Flammarion.
- ALAOUI R. (dir.), 2011. Les discriminations au féminin pluriel. *Hommes & Migrations*. N° 1292.
- BAILLEAU F., 2009. Jeunes et politiques publiques. Comment juger et punir les jeunes. Beschikbaar op de internetsite: www.lrdb.fr.
- BASTENIER A., 2004. *Qu'est-ce qu'une société ethnique? Ethnicité et racisme dans les sociétés européennes d'immigration*. Paris: PUF.
- BENSLAMA F., 2004. Qu'est-ce qu'une clinique de l'exil. In *L'évolution psychiatrique*. N° 69, pp. 26-27.
- BRION F., REA A., SCHAUT C. en TIXHON A. (dir.), 2000. *Mon délit? Mon origine. Criminalité et criminalisation de l'immigration*. Bruxelles: Éditions De Boeck-Université, coll. Pol-His.
- COMAROFF, J. en J., 2010. *Zombies et frontières à l'ère néolibérale. Le cas de l'Afrique du sud post-Apartheid*. Paris: Les Prairies ordinaires.
- DEBOOSERE P., EGGERICKX T., VAN HECKE E. en WAYENS B., 2009. StatenGeneraal van Brussel. De Brusselse bevolking: een demografische doorlichting. In: *Brussels Studies*. Synthesenota nr. 3. 12 januari 2009 (corr. 17 maart 2009).
- FOUCAULT M., 2009. *Le corps utopique, les hétérotopies*. Paris: Nouvelles éditions Lignes.
- GROSFOGUEL R. en MIELANTS E., 2006. The Long-Durée Entanglement Between Islamophobia and Racism in the Modern/Colonial Capitalist/Patriarchal World-System. In: *Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge*. Vol. 1, pp. 1-12.
- GUILLEBERT L., 2007. Ethnologie collaborative: Elaboration et analyse d'espaces de médiation en contexte de migration. In: *Recherches Qualitatives*. N°4, pp. 14-36.

- HINE D. C., KEATON T. D. en SMALL S. (eds), 2009. *Black Europe and the African Diaspora*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- JACOB D., REA A., TENEY C., CALLIER L. en LOTHAIER S., 2009. *De sociale lift blijft steken. De prestaties van allochtone leerlingen in de Vlaamse Gemeenschap en de Franse Gemeenschap*. Brussel: Konink Boudewijnstichting.
- JAMOULLE P., MAZZOCCHETTI J., 2011. *Adolescences en exil*. Louvain-la-Neuve: Academia-H., coll. Anthropologie Prospective.
- JANSSENS R., CARLIER D. en VAN DE CRAEN P., 2009. Staten-Generaal van Brussel. Synthesenota. Het onderwijs in Brussel; In: *Brussels Studies*. Synthesenota nr. 5. 19 januari 2009.
- LAPEYRONNIE D., 2008. *Ghetto urbain. Ségrégation, violence, pauvreté en France aujourd'hui*. Paris: Robert Laffont.
- LECLERC-OLIVE, M., 1997. *Le dire de l'événement (biographique)*. Villeneuve d'Ascq (Nord): Presses Universitaires du Septentrion.
- MARLIERE E., 2008. *La France nous a lâchés! Le sentiment d'injustice chez les jeunes des cités*. Paris: Fayard.
- MAZZOCCHETTI J., 2011. Entre dénis de reconnaissance, luttas et affirmation de soi, Enquête auprès de jeunes d'origine subsaharienne à Bruxelles. In: *Uzance, Revue d'ethnologie européenne de la Fédération Wallonie-Bruxelles*. N° 1, pp. 90-106.
- MISTIAEN P., MEERT H. en KESTELOOT C., 1995. Polarisation socio-spatiale et stratégies de survie dans deux quartiers bruxellois. In: *Espace-Populations-Sociétés*. N° 3, pp. 277-290.
- OLIVIER DE SARDAN J.-P., 1998. Émigré. In: *L'Homme*. Tome 38. N°147, pp. 151-166.
- OLIVIER DE SARDAN J.-P., 2008. *La rigueur du qualitatif. Les contraintes empiriques de l'interprétation socio-anthropologique*. Louvain-la-Neuve: Academia-Bruylant, coll. Anthropologie Prospective.
- REA A., NAGELS C. en CHRISTIAENS J., 2009. Staten-Generaal van Brussel. Brusselse jongeren: sociale ongelijkheid en culturele diversiteit. In: *Brussels Studies*. Synthesenota nr.9, 2 februari 2009.
- SCHOUMAKER B. en SCHOOVAERE Q., 2012. L'immigration subsaharienne en Belgique depuis les années 1990. Approche démographique. In: Mazzocchetti J. (dir.). *Présences subsahariennes en Belgique : un état des lieux*. Louvain-la-Neuve: Academia-H., coll. « Investigations ».
- SCHOONVAERE Q. en PERRIN N. 2008. *Migrations et populations issues de l'immigration en Belgique*. Groupe d'étude de Démographie Appliquée (UCL). Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- TONDA J., 2011. Pentecôtisme et « contentieux matériel » transnational en Afrique centrale. La magie du système capitaliste. In: *Social Compass*. 58(1), pp. 42-60.
- VEITH B., 2004. De la portée des récits de vie dans l'analyse des processus globaux. In: *Bulletin de méthodologie sociologique*. 84 | 2004, [online], online geplaatst op 30 mei 2008. URL: <http://bms.revues.org/index78.html>. Geraadpleegd op 20 juni 2012.
- VERHOEVEN M., DELVAUX B., MARTINIELLO M. en REA A., 2007. *Analyse des parcours scolaires des jeunes d'origine ou de nationalité étrangère en Communauté française*. Bruxelles. Ministère de l'Enseignement obligatoire et de la Promotion sociale de la Communauté française de Belgique.
- WACQUANT L., 2006. *Parias urbains. Ghetto, banlieues, État*. Paris: La Découverte.
- WILLAERTS D. en DEBOOSERE P. (de), 2005. *Buurtatlas van de bevolking van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bij de aanvang van de 21e eeuw*. Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse. Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest Nr. 42, Uitgaven Iris.

Om deze tekst te citeren

Jacinthe MAZZOCCHETTI, « Gevoelens van onrechtvaardigheid en complottheorie. Opvattingen van migrantenjongeren en jongeren met een Afrikaanse migratieachtergrond (Marokko en subsaharaans Afrika) in kansarme wijken van Brussel », *Brussels Studies*, Nummer 63, 26 November 2012, www.brusselsstudies.be

Links

Andere versies van deze tekst zijn beschikbaar

ePub FR : <http://tinyurl.com/BRUS63FREPub>

ePub NL : <http://tinyurl.com/BRUS63NLEPub>

ePub EN : <http://tinyurl.com/BRUS63ENEPub>

pdf FR : <http://tinyurl.com/BRUS63FRPDF>

pdf NL : <http://tinyurl.com/BRUS63NLPDF>

pdf EN : <http://tinyurl.com/BRUS63ENPDF>

De video's die verschenen zijn in *Brussels Studies* zijn te bezichtigen op het Vimeo kanaal van *Brussels Studies* op de volgende link :

<http://vimeo.com/channels/BruS>